

The definition of „education in the orphanage” as the process of creating educational space orphanage to change his educational environment by organizing it educational system, adequate specifics of the environment orphanage certain type / species, which leads to qualitative changes in the structure of the child as a subject ‘object of culture, history, social life and their own life creation.

Key words: at an orphanage, educational environment, educational space.

Стаття надійшла до редакції 04.04.2013 р.

Прийнято до друку 26.04.2013 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Харченко С. Я.

УДК 379.83:711.455.8:159.955.4-053.6

Г. С. Мільчевська

РЕФЛЕКСІЯ ЯК ВАЖЛИВА УМОВА ОСОБИСТІСНОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ СТАРШОГО ПІДЛІТКА В ДИТЯЧОМУ ЗАКЛАДІ ОЗДОРОВЛЕННЯ ТА ВІДПОЧИНКУ

Старший підлітковий вік – це період формування нових інтересів та потреб, які, безперечно, залежать від рівня готовності старшого підлітка до рефлексії та самопізнання, що, в свою чергу, є важливою умовою особистісної самореалізації молодого людини. Адже саме здатність молодого людини відчувати та правильно трактувати всі прояви (позитивні або негативні) своєї поведінки призведе її до розуміння своєї сутності. Особливого значення ця проблема набуває в умовах дитячого закладу оздоровлення та відпочинку. Саме цей заклад створює сприятливі умови для повноцінного розвитку та самореалізації молодого людини.

Сьогодні проблему рефлексії та самопізнання вивчають як зарубіжні, так і вітчизняні вчені, зокрема теоретичні аспекти аналізу проблеми особистісної рефлексії знаходимо у працях таких вчених як Є. Борисенко, О. Крюкової, В. Моралова, І. Чайки, Д. Чижми та інших. В свою чергу, особливості та специфіку особистісної самореалізації досліджують вітчизняні вчені А. Баришева, Ж. Воронцова, Н. Громова, В. Зарицька, А. Ковальова, Л. Левченко, І. Мартинюк, В. Муляр, Є. Цесаревська та інші.

Мета статті – визначити особливості рефлексії старшого підлітка в дитячому закладі оздоровлення та відпочинку.

Цікавою є позиція Є. Борисенко, який наголошує на тому, що саме рефлексія (через самопізнання та самоперетворення) допомагає молодій людині „переорієнтувати вектор своєї активності, створювати нові смисли й цінності, надавати пріоритет більш високим ідеалам, звільнитися від нав’язаних ідеалів, самій визначити місце в цьому світі”. Вчений також

додає, що „...тільки після того, як у людини з'явиться образ самої себе, вона здатна стати активним учасником цього світу, розкрити власні творчі здібності, адже саме свідомість є ініціатором, проектувальником і виконавцем діяльності” [1, с. 43].

Ми поділяємо думку І. Чхеайло, який наголошує на тому, що самопізнання є необхідним та важливим етапом на шляху до самореалізації. Самопізнання має значення лише тоді, коли воно пов'язано з певними діями та вчинками, що спрямовані на самореалізацію особи [2, с. 78]. В свою чергу, С. Гармаш зазначає, що самореалізація займає певне місце в системі потреб особистості і виступає для неї сенсожиттєвим процесом. Тому самореалізацію особистості слід розглядати як „свідомий процес найбільш повного розкриття і зростання сутнісних сил людини в процесі багатогранної, вільної діяльності, який розгортається під дією суперечностей між „Я”-ідеалом і „Я”-реальністю, і має різні рівні свого становлення і розвитку”. [3, с. 58 – 70].

Слід зазначити, що особистісна самореалізація старшого підлітка пов'язана, перш за все, з пошуком свого власного Я, пізнанням своїх можливостей, здібностей, талантів та реалізацією і втіленням їх у життя.

Важливим для нашого дослідження є визначення поняття „рефлексія”. Так, рефлексія – це роздуми людини про свій внутрішній стан, самоаналіз; здатність людини звертатися до початку своїх дій; вміння знаходитися в позиції спостерігача; роздуми особистості про те, що вона робить, яким чином пізнає себе. Розрізняють декілька видів рефлексії:

- комунікативна – включає в себе уявлення про внутрішній світ іншої людини, аналіз причин певних дій; рефлексія в даному випадку виступає механізмом пізнання іншої людини;
- особистісна – передбачає пізнання людиною своїх особистісних якостей та поведінкових характеристик;
- інтелектуальна – проявляється в здатності особистості аналізувати та знаходити різноманітні способи та шляхи вирішення певних задач; знаходити більш раціональні варіанти [4].

Заслугує на увагу дослідження О. Крюкової, яка розглядає соціальну рефлексію як складову соціального розвитку людини та подає наступне визначення: „...це спрямованість суб'єкта до відображення, усвідомлення і розуміння уявлень інших людей про нього і його діяльність; здатність сприймати чужі і транслювати свої емоції, оцінювати ставлення людей один до одного і передбачати поведінкові реакції інших людей” [5, с. 645].

На думку В. Моралова, рефлексування – це дуже складна робота, яка потребує від особистості багато часу, зусиль та, безперечно, певних здібностей. Але саме рефлексія сприяє тому, що процес самопізнання людини стає більш спрямованим та усвідомленим. В той же час, виражена здатність особистості до рефлексії здатна заважати людині, адже в цьому випадку починається процес самопокаяння, що призводить до безкінечного

аналізу та перешкоджає створенню образу власного Я. Вчений виокремлює наступні блоки, за якими може відбуватися самоаналіз:

- особистісно-характерологічні особливості – якості особистості та властивості характеру, в яких проявляється відношення особистості до інших людей, діяльності, навчання, праці, до самого себе, тощо;

- мотиваційно-ціннісна сфера – самопізнання власних мотивів, спонукань, цінностей, які визначають поведінку людини;

- емоційно-вольова сфера – пізнання свого емоційного стану, домінуючих почуттів у вирішенні життєвих ситуацій;

- сфера здібностей та можливостей – самоаналіз здібностей в різноманітних видах діяльності, оцінка своїх можливостей;

- пізнавальна сфера – розуміння функціонування психічних процесів (сприйняття, мислення, пам'ять, уява), якостей та властивостей свого розуму;

- сфера зовнішнього обліку, особливостей темпераменту – самоаналіз особистістю своєї зовнішності, манер поведінки, вміння підносити себе;

- сфера відносин з іншими людьми, соціальним оточенням – аналіз людиною своїх взаємовідносин з близькими та знайомими, стратегій власної поведінки та виникаючих конфліктів;

- сфера діяльності – самоаналіз власних знань, умінь, навичок, які використовуються в життєдіяльності;

- сфера власного життєвого шляху – аналіз людиною свого минулого та складання планів на майбутнє [4].

Однією із найбільш розповсюджених позашкільних установ серед старших підлітків є дитячий заклад оздоровлення та відпочинку. Він розкриває перед підлітком широкий простір можливостей для розвитку здібностей, надає йому право вільного вибору змісту, форми та виду діяльності. Життєдіяльність старшого підлітка в дитячому закладі оздоровлення та відпочинку будується на принципах добровільної участі в різних заходах, у вільному виборі занять. Діти стають більш самостійними, тут менше регламентацій і більше умов, які стимулюють ініціативність, винахідливість та активність. В свою чергу, свобода вибору надає підлітку можливість бути активним суб'єктом свого власного життя, обирати той чи інший вид діяльності, враховуючи свої індивідуальні здібності та таланти.

За результатами тестування та відкритого педагогічного спостереження в дитячому закладі оздоровлення та відпочинку, більшість старших підлітків (50%) „мають бажання пізнавати себе” та „можуть змінюватися”; значна кількість опитаних (25,4%) „можуть самовдосконалюватися”, але „не хочуть пізнавати себе”; окремі старші підлітки (12,3%) „мають бажання пізнавати себе”, але „не можуть змінитися”; деякі респонденти (12,3%) взагалі „не хочуть пізнавати себе” та „не мають бажання змінюватися”.

З метою діагностики рефлексії старших підлітків через самопізнання ми використовували тест „Що значить пізнати себе?” (за А. І. Красило) [4]. Респондентам було запропоновано 20 тверджень, в кожному з яких

потрібно було обрати один з чотирьох варіантів відповідей. Так, за результатами тесту, більшість старших підлітків (74%) вважають, що вони зовсім не мають психологічних проблем, які потребують вирішення, а тому можна говорити про відсутність досвіду самоаналізу. Ця категорія молодих людей представляє внутрішні протиріччя як наслідок зовнішніх причин та конфліктів. Вони здатні до самопізнання, але або не завжди готові до цього, або не знають як це робити. При цьому, 23% опитаних успішно поєднують практичну роботу з процесом самопізнання. Ці молоді люди достатньо зріло (зважаючи на свій вік) ставляться до всіх життєвих ситуацій. Їхній „твердий” розум майже завжди переважає над почуттями, що характеризує їх як серйозних та відповідальних людей. І лише 3% підлітків можна охарактеризувати (за результатами їх відповідей) як „знавців людської душі”. Вони дійсно дуже тонко відчують всі прояви своїх почуттів, здатні аналізувати їх та робити висновки. Такі підлітки здібні до психологічних наук і в майбутньому можуть досягти значних успіхів обравши професію психолога, психотерапевта або навіть письменника.

Для рефлексії старшими підлітками своїх почуттів, дій, вчинків ми запровадили „Щоденники моїх досягнень”, які допомагають молодим людям аналізувати свої вчинки, порівнювати результати своєї діяльності, робити висновки. Крім того, підліткам було запропоновано прийняти участь в тренінгових заняттях („Хто я?”, „Сучасна людина – яка вона?”) та проектній роботі („Абетка самореалізації”, „Сценарій мого життя: формула успіху”).

Отже, рефлексія – це дуже складна праця, яка вимагає від особистості прояву своїх здібностей, прагнення до отримання позитивного результату, терпіння та вольових зусиль. В свою чергу, рефлексія та самопізнання є важливими умовами повноцінного розвитку особистості підлітка і як результат – його успішної самореалізації.

Перспективами нашого подальшого дослідження є створення та впровадження ефективних методів та форм роботи зі старшими підлітками в дитячих закладах оздоровлення та відпочинку.

Список використаної літератури

- 1. Борисенко Є. О.** Рефлексія як засіб соціальної взаємодії / Є. О. Борисенко // Науково-теоретичний і громадсько-політичний альманах „Грані”. – 2011. - №6 (80). – С. 40-43.
- 2. Чхеайло І. І.** Самореалізація особи (соціально- філософський аналіз): дис... канд. філос. наук: 09.00.03 / Чхеайло Ірина Іванівна; Харківський військовий ун-т. – Х., 2000. – 181 с.
- 3. Гармаш С. А.** Педагогічні умови самореалізації особистості старшокласника у позакласній виховній роботі: дис... канд. пед. наук: 13.00.07 / Гармаш Світлана Анатоліївна; Харківський держ. педагогічний ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Х., 2004. – 245 с.
- 4. Маралов В. Г.** Основы самопознания и саморазвития: Учебн. пособ. для студ. сред. пед. учеб. завед. / В.Г. Маралов. – 2 изд., стер. – М. : Изд. центр „Академия”, 2004. – 256 с.
- 5. Крюкова О. В.** Соціальна рефлексія як складова соціального

розвитку особистості / О. В. Крюкова // Проблеми сучасної психології: збірник наукових праць КПНУ ім. І. Огієнка, Інст-ту психол. ім. Г. С. Костюка НАПН Укр. – 2012. – Вип. 16. – С. 636-647.

Мільчевська Г. С. Рефлексія як важлива умова особистісної самореалізації старшого підлітка в дитячому закладі оздоровлення та відпочинку

У статті на основі аналізу педагогічної, психологічної та філософської літератури розкрито поняття „рефлексія”, „самопізнання”, „самореалізація”. Визначено основні види рефлексії, серед яких: комунікативна, особистісна та інтелектуальна. Проаналізовано основні блоки, за якими може відбуватися самоаналіз особистості, а саме: особистісно-характерологічні особливості, мотиваційно-ціннісна сфера, емоційно-вольова сфера, сфера здібностей та можливостей, пізнавальна сфера, сфера зовнішнього обліку, сфера відносин з іншими людьми, сфера діяльності та сфера власного життєвого досвіду. Визначено особливості рефлексії старшого підлітка в умовах дитячого закладу оздоровлення та відпочинку. Виділено основні групи старших підлітків в залежності від рівня їх готовності до рефлексії та самопізнання. Запропоновано авторську методичку „Щоденник моїх досягнень”, яка призначена для старших підлітків в процесі їх життєдіяльності в дитячому закладі оздоровлення та відпочинку.

Ключові слова: рефлексія, самопізнання, самореалізація, старший підліток, дитячий заклад оздоровлення та відпочинку.

Мильчевская А. С. Рефлексия как важное условие личностной самореализации старшего подростка в детском заведении оздоровления и отдыха

В статье на основе анализа педагогической, психологической и философской литературы раскрыты понятия „рефлексия”, „самопознания”, „самореализация”. Определены основные виды рефлексии, среди которых: коммуникативная, личностная и интеллектуальная. Проанализированы основные блоки самоанализа личности, а именно: личностные особенности, мотивационно-ценностная сфера, эмоционально-волевая сфера, сфера способностей и возможностей, познавательная сфера, сфера внешнего учета, сфера отношений с другими людьми, сфера деятельности и сфера собственного жизненного опыта. Определены особенности рефлексии старшего подростка в условиях детского учреждения оздоровления и отдыха. Выделены основные группы старших подростков в зависимости от уровня их готовности к рефлексии и самопознания. Предложена авторская методика „Дневник моих достижений”, которая предназначена для старших подростков в процессе их жизнедеятельности в детском учреждении оздоровления и отдыха.

Ключевые слова: рефлексия, самопознание, самореализация, старший подросток, детское учреждение оздоровления и отдыха.

Milchevskaya H. S. Reflection as an Important Condition of the Senior Teenager's Self-Realization in Children Rest Camp

The article reveals the peculiarities of such terms as „reflection”, „self-knowledge”, „self-realization”. Based on the analysis of pedagogical, psychological and philosophical literature, the author gives a deep insight into the meanings and structure of these terms. So, reflection is a hard work that demands to reflect the abilities, to long for a positive result by a personality of a senior teenager. Taking into account domestic and foreign researches, given article also defines the main types of reflection, including: communication, personal and intellectual. The basic blocks, which intended the senior teenager's self-knowledge, are analyzed. Among them: personality-traits, motivational sphere of values, emotional-volitional sphere, the sphere of skills and capabilities, cognitive sphere, the sphere of external accounting field relationships with others, the scope and scope of their own life experiences. The article also defines the main peculiarities of senior teenager's reflection in a children rest camp. The author tries to circle out the main groups of senior teenagers, depending on their level of readiness for the reflection and self-knowledge in a children rest camp. It should be said that reflection stands for an important condition for a development of senior teenager's self-realization in while having time in the children rest camp. The article acquaints with the results of the experimental work, held by the author in the conditions of children rest camps. An original technique "Diary of my achievements" is proposed. It is aimed at the revealing the peculiarities of senior teenagers' self-realization during their life in a children rest camp.

Key words: reflection, self-knowledge, self-realization, senior teenager, children rest camp.

Стаття надійшла до редакції 22.03.2013 р.

Прийнято до друку 26.04.2013 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Капська А. Й.

УДК 37.013.46

Є. Ю. Пліско

**ЗАСТОСУВАННЯ ОСОБИСТІСНО-ОРІЄНТОВАНОГО
ПІДХОДУ В РЕАБІЛІТАЦІЙНІЙ РОБОТІ
З ВАЖКОВИХОВУВАНИМИ ПІДЛІТКАМИ**

Українська держава ставить перед вітчизняними освітянами такі завдання: формування особистісних рис громадянина України, передача молодому поколінню надбань духовної культури українського народу, його національної ментальності відчуття своєї причастності до розбудови української держави. Гуманізація реабілітаційно-виховного процесу передбачає, перш за все, формування особистості дитини, розвиток її